

המרחב הציבורי

כתב עת לפוליטיקה וחברה • בית הספר למדע המדינה, ממשל ויחסים בינלאומיים, אוניברסיטת תל אביב

קיץ 2025 • גיליון 22-21

אריה קצוביץ | היבטים בין־לאומיים של מלחמת ישראל־חמאס, 2023-2025: השלכות ומבט לעתיד

מאיה שיאון־צדקיהו | מהוללות, מקוללות ורציונליות: השלכות מלחמת "חרבות ברזל" על יחסי ישראל־אירופה

דורון פלדמן | עידן חדש בשיתוף הפעולה בתחום הסייבר? ישראל ומדינות הסכמי אברהם (2020-2023)

תמר אריאלי, איתי שפירא ודורון לביא | פיתוח בסביבת סכסוך: מדיניות פיתוח אזורי גבול בישראל

עינת שושן־רפאלי | השפעת מגפת הקורונה ומלחמת "חרבות ברזל" על החוסן של בני הנוער בקו העימות בצפון ישראל

אריאל הנדל ומורי רם | דומיסייד: קולוניאליזם התיישבותי ומשטר ההריסות בישראל/פלסטין

ניצן אילון וארנה בראון־לבינסון | "בהצלחה, אתם לבד" – כיצד קשורים החשיפה לאירועי השבעה באוקטובר, רמת האמון בצבא והחוסן הקהילתי למצוקה רגשית: מחקר רוחב בקרב תושבי קהילות עוטף עזה

ארז צפדיה וליאת סאבין בן שושן | מתקומה למחנה: הלב, חירום והשעיית החוק בנגב המערבי בעקבות אסון השבעה באוקטובר

אילת הראל ושיר דפנה־תקוע | חדר מלחמה משלהן? מבט מחודש על נשים בתפקידים תומכי לחימה בחזית בעקבות שבעה באוקטובר

תאיר קרזי־פרסלר, גילי הרטל ואורנה ששון־לוי | הגוף הממוגדר ו"הלאומיות הנורמלית החדשה" מאז שבעה באוקטובר

נועה לביא | דרמה ישראלית: תפיסת תפקידם החברתי של יוצרי דרמות טלוויזיה בישראל בעיתות משבר ביטחוני ופוליטי

נועם תירוש | "שירת הסטיקר": מדבקות הנצחה, זיכרון שבעה באוקטובר והמרחב הציבורי בישראל

אמל ג'מאל | סבל אנושי, חובה מוסרית ומוצא הומני ממלחמת שבעה באוקטובר

ביקורות ספרים

המרחב הציבורי

כתב עת לפוליטיקה וחברה

קיץ 2025 / גיליון 21-22

המרחב הציבורי

כתב עת לפוליטיקה וחברה

ק"ץ 2025 / גיליון 21-22

אוניברסיטת תל אביב

אוניברסיטת תל אביב,
הפקולטה למדעי החברה ע"ש גרשון גורדון

המערכת והמנהלה:

בית הספר למדע המדינה, ממשל

ויחסים בינלאומיים

אוניברסיטת תל אביב,

רמת אביב, תל אביב

עיצוב גרפי, הכנה לדפוס והפקה:

מיכל סמו קובץ, המשרד לעיצוב גרפי,

אוניברסיטת תל אביב

כל הזכויות שמורות

© 2025 אוניברסיטת תל אביב

ISSN: 2959-8842

כתב עת זה רואה אור באופן קבוע

שלוש פעמים בשנה.

כתב עת זה שפיט ועומד בכל הדרישות

המקובלות מכתב־עת אקדמי.

עורך ראשי:
אמל ג'מאל

מערכת:
יואב פלד
חני לרנר
אמיר לופוביץ'
מיכאל קוצ'ין

חברי המערכת:
לימור רחמנוב – מזכירת המערכת
עדן זלאיט
טל יעקב
מרים סולימאן
איילת שליט
בתאל ביטון
עדי צבע

עריכה לשונית:
ד"ר תרצה יובל

תוכן העניינים

7	דבר העורך
	אריה קצוביץ
19	היבטים בין־לאומיים של מלחמת ישראל־חמאס, 2023–2025: השלכות ומבט לעתיד
	מאיה שיאון־צדקיהו
41	מהוללות, מקוללות ורציונליות: השלכות מלחמת "חרבות ברזל" על יחסי ישראל־אירופה
	דורון פלדמן
69	עידן חדש בשיתוף הפעולה בתחום הסייבר? ישראל ומדינות הסכמי אברהם (2020–2023)
	תמר אריאלי, איתי שפירא ודורון לביא
101	פיתוח בסביבת סכסוך: מדיניות פיתוח אזורי גבול בישראל
	עינת שושן־רפאלי
125	השפעת מגפת הקורונה ומלחמת "חרבות ברזל" על החוסן של בני הנוער בקו העימות בצפון ישראל
	אריאל הנדל ומורי רם
153	דומיסייד: קולוניאליזם התיישבותי ומשטר ההריסות בישראל/פלסטין
	ניצן אילון וארנה בראון־לבינסון
175	"בהצלחה, אתם לבד" – כיצד קשורים החשיפה לאירועי השבעה באוקטובר, רמת האמון בצבא והחוסן הקהילתי למצוקה רגשית: מחקר רוחב בקרב תושבי קהילות עוטף עזה
	ארז צפדיה וליאת סאבין בן שושן
201	מתקומה למחנה: הלם, חירום והשעיית החוק בנגב המערבי בעקבות אסון השבעה באוקטובר
	אילת הראל ושיר דפנה־תקוע
219	חדר מלחמה משלהן? מבט מחודש על נשים בתפקידים תומכי לחימה בחזית בעקבות שבעה באוקטובר
	תאיר קרזי־פרסלר, גילי הרטל ואורנה שושן־לוי
239	הגוף הממוגדר ו"הלאומיות הנורמלית החדשה" מאז שבעה באוקטובר

נועה לביא

דרמה ישראלית: תפיסת תפקידם החברתי של יוצרי דרמות טלוויזיה בישראל
בעיתות משבר ביטחוני ופוליטי 265

נועם תירוש

"שירת הסטיקר": מדבקות הנצחה, זיכרון שבעה באוקטובר והמרחב הציבורי
בישראל 287

אמל ג'מאל

סבל אנושי, חובה מוסרית ומוצא הומני ממלחמת שבעה באוקטובר 309

ביקורות ספרים

שיר אלקיים לוצאטו על ספרו של ישראל שורק, **סוקרטס מחפש עבודה –**
ניסיון החיים והמוות בפילוסופיה 349

אסעד גאנם על ספרו של אורן יפתחאל, **עוצמה ואדמה – מאתנוקרטיה**
לאפרטהייד זוחל בישראל/פלסטין 355

דפנה הקר ויסמין דרור על ספרה של אורית קמיר, **לקראת הגל הבא: פמיניזם**
מהיסוד 363

איל חוברס על ספרה של חנה ארנדט, **משברי הרפובליקה** 369

קובי מיכאל על ספרו של יגיל לוי, **יורים ולא בוכים – המיליטריזציה החדשה**
של ישראל בשנות האלפיים 375

רונן מנדלקרן על ספרו של ג'ורג' לייקי, **כלכלה ויקינגית** 379

רודיינה ע'אנם על ספרו של יחיאל גלבוע, **קרל פופר והפילוסופיה של דרך**
האמצע 385

אמיר פאח'ורי על ספרו של אבירם צורף, **קדמה־מזרחה: ר' בנימין,**
דו־לאומיות וציונות שכנגד 391

אילנה קופמן על ספרו של מייסון ארשיד שחאדה, **בשם האל, המפלגה**
והלאום – סיפורם של הקומוניסטים הערבים בישראל 1920–1976 399

אמיר גולדשטיין על ספרו של אדם רז, **הדרך לשבעה באוקטובר: בנימין**
נתניהו, הנצחת הסכסוך והידרדרותה המוסרית של ישראל. 405

רשימת ספרים שהתקבלו במערכת 413

על המחברים והמחברות 416

תקצירים באנגלית 424

ציונות, פוסט-ציונות ועכשיו רה-ציונות?

אבירם צורף, 2023 / קדמה-מזרחה: ר' בנימין, דו-לאומיות וציונות שכנגד.
מרכז זלמן שזר, 392 עמודים.

חלק ראשון: רה-ציונות – קווי מתאר כלליים

קדמה-מזרחה: ר' בנימין, דו-לאומיות וציונות שכנגד של ההיסטוריון אבירם צורף הוא ספר על ר' בנימין, שם העט של יהושע רדלר-פלדמן (הר' מסמנת כינוי לגבר יהודי, ללא יומרה להיות רב מוסמך), פעיל ציוני ופובליציסט שנולד בגליציה, שהייתה חלק מהאימפריה האוסטרו-הונגרית. ר' בנימין נולד ב-1880, הגיע לארץ ב-1907, ונפטר ב-1957. הספר הוא "ביוגרפיה רעיונית", המתמקדת בכתביו של ר' בנימין, ודרכם מבקשת לשפוך אור על חלקים הרבה פחות מוכרים ברפרטואר הציוני. את ספרו של צורף אני מבקש למקם בלב זרם כתיבה רחב יותר, שאותו אנסה לאבחן כאן כזרם המחשבה ה"הרה-ציוני" (ה"רה" כאן מבקש לבטא שיקום ושחזור של הציונות).

המחשבה הציונית המיינסטרימית, על זרמיה השונים, המבוססת על מושגים כגון "גאולה", "התיישבות", "שיבה", "חומה ומגדל", "עבודה עברית" ו"קיר ברזל", ידועה ומפורסמת במחוזותינו. היא מזינה הן את העקרונות המארגנים של השיח בישראל, הן – ובעיקר – את ההיגיון המוסדי-הבירוקרטי המכונן של המדינה. הציונות המיינסטרימית אותגרה במהלך שנות ה-90 על-ידי הזרם הפוסט-ציוני על גווניו השונים, שלשיטת מקדמיו ביקש לאמץ, בין השאר, תודעה של מדינה אזרחית ולא יישוב אתני מסוגר ומפוקד, וזאת כדי לעבור ממצב של התהוות למצב של יִשׁוּת (רם, 2004). בכל גרסאותיה חייבה הפוסט-ציונות יצירה של אומה אזרחית ישראלית במקום אומה יהודית ישראלית, אלא שמיוזם רעיוני, פוליטי וזהותי זה לא מצא אחיזה מספקת – אם בכלל – בפוליטיקה היהודית בישראל. כפי שהיטיב להסביר זאת סמי סמוחה, הפוסט-ציונות היא למעשה אנטי-ציונות, שכן "מהפכת הישראליות תיצור עם ישראלי חדש של אזרחים יהודים ולא יהודים שזהותם העיקרית תהיה ישראלית ושיתערבבו זה בזה. מהפכה זו תהיה

אנטי-ציונית (סמוחה, 2017, ההדגשות נוספו). פסק דינו של בית המשפט העליון משנת 2013, במה שנודע כ"פרשת אורנן" (ע"א 8573/08 אורנן נ' משרד הפנים, פורסם בנבו, 15.7.2008), שלפיו "לא הוכח שמשפטית קיים 'לאום ישראלי' ואין זה מן הראוי לעודד היווצרותם של 'רסיסי' לאום חדשים", הוא כנראה אחת העדויות היותר מובהקות לכישלון המהלך הפוסט-ציוני.¹

בדומה למהלך הפוסט-ציוני, גם המהלך הרה-ציוני מבקש לשפוך אור על חלופות פוליטיות אפשריות לציונות המיינסטרימית, המקופלות ברפרטואר הערכים והשיחים הצינוניים. זרם זה מאופיין בשלוש הבחנות או הצעות שיוצגו להלן. ראשית, במאמר שהופיע בכתב העת **תיאוריה וביקורת** כתב לביא (2018) בשבח המהלך המחשבתי המאופיין ב"דה-קונסטרוקציה ביקורתית אל דה-קונסטרוקציה של הביקורת ואל דה-קונסטרוקציה ביקורתית". מתוך מהלך זה, הוסיף לביא: "מתברר גם כוחה של השלילה – לא רק ביקורת מפרקת, אלא גם ביקורת הפותחת אפשרויות קונסטרוקטיביות" (לביא, 2018: 553). במובן זה, הרה-ציונות היא דה-קונסטרוקציה ביקורתית, הפותחת, מבחינת מקדמיה – לפחות אפשרויות חילופיות קונסטרוקטיביות לציונות המיינסטרימית. לשון אחר ובקצרה – זו ביקורת על הציונות מתוך פוזיציה רגשית, זהותית (בהיבט הקטגוריאל-קוגניטיבי) וקהילתית ציונית. לדוגמה, ר' בנימין, כותב צורף, ניסה לערער על השיח הצינוני ההגמוני "באמצעות מושגיו שלו, ולא באמצעות שלילתו" (עמ' 242). צורף מוסיף באותו היבט כי ר' בנימין ניסה לקדם אותה ציונות שכנגד "מתוך תודעה של שייכות ונטילת אחריות למציאות פוליטית שיצרו התנועה הציונות ומדינת ישראל ועולותיה" (עמ' 196).

במובנים של מערכי הזדהות והשתייכות קוגניטיביים ורגשיים, מדובר בניסיון לשנות את התכנים והמשמעויות של הזהות, ולא קטגוריית הזהות. הסוציולוג הפוליטי אנדראס וימר, שהרכה לכתוב על אסטרטגיות זהות, אבחן אסטרטגיה זו כ"החלפת ערכים" (transvaluation) (Wimmer, 2006). ברפלקציה אישית ביטא הסוציולוג יובל יונאי היבט זה של הרה-ציונית במילים אלה: "החלטתי לא להצהיר על זה ולהפסיק לענות על השאלה 'האם אתה ציוני', כי חשתי ששאלה זו, כאשר היא נשאלת ע"י אלו המזדהים עם הציונות, נועדה לפסול את הדיאלוג עם הא-ציונים, וכך להתעלם מהעולות שהציונות חוללה. אבל במקביל חשתי החמצה בכך שאין דיון מהותי וענייני על הציונות, דיון שיוכל להאיר את המשמעות שיש לה בעיני יהודים רבים המכירים בתוצאותיה והשואפים לתקן תוצאות אלו, אך ממשיכים, כמוני, לחוש 'ציונים' (יונאי, 2018: 74). הנה כי כן, זהו הבדל משמעותי מהפוסט-ציונות, שביקשה להתנער רגשית, פוליטית ובעיקר קטגוריאלית, מהציונות.

המאפיין השני של הרה-ציונות הוא הכרה בנסיבות הולדתה של הציונות כהולדה בעולה, לרוב תוך כדי אימוץ הפרספקטיבה והתחביר האנליטי והתיאורי של הקולוניאליזם

ההתיישבותי, ובמקביל – תוך כדי ניתוק בין ההולדה ליילוד; דהיינו, בין הקולוניאליזם לגליטימיות של הישות המדינתית שהוא נשא ברחמו לכדי התהוות. צורך עצמו, יחד עם אושרוב, אבחנו באופן ביקורתי, יש לומר, גישות אלה במחקר כגישות "...המאמצות (או שאינן דוחות עקרונית) את הפרדיגמה הגורסת כי התנועה הציונית היא תנועה קולוניאלית התיישבותית, אבל דוחות את השתמעויותיה הפוליטיות, המערערות על עצם הלגיטימיות של ההתיישבות הציונית" (אושרוב וצורף, 2019). מופע מובהק של עמדה זו אפשר למצוא אצל מירון בנבנשתי, כפי שניתן ללמוד על כך ממילותיו אלה: "ואשר לטענה שהאידיאלים הנעלים שלנו הדירו את הערבים ונועדו בעצם לנשלם, האם היותם של ג'ורג' ושינגטון ותומס ג'פרסון בעלי עבדים מבטלת את תרומתם לחירות האדם? חשבנו וקיוונו שאנחנו מקימים כאן חברה חדשה ושוויונית, אבל בדיעבד נוצרה כאן החברה הפחות שוויונית מכל מדינות המערב. ולכן, במקום לבדל חברה חדשה, כפי ששאפנו, אנחנו מצווים לשנות את החברה שנוצרה" (בנבנשתי, 2012: 333; ראו דוגמה מובהקת נוספת לכתיבה זו גם אצל ארנון דגני, 2019).

שלישית, הכתיבה הרה־ציונית מאופיינת עוד בהצעה לתקן את הציונות באמצעות אימוץ מודל של שוויון לאומי ולא רק אזרחי עם המיעוט הפלסטיני בישראל. ספרו של שולי דיכטר, *מבעד לכוונות הטובות – מתווה לחיים משותפים של יהודים וערבים בישראל*, הוא דוגמה נוספת לטקסט רה־ציוני בכלל, ודוגמה מצוינת בהיבט זה בפרט (דיכטר, 2014). במסגרת התזה שלו, המבקשת לקדם "ציונות אזרחית", כותב דיכטר כי "יסוד מוסד של הציונות האזרחית יהא שמימוש זכותו של העם היהודי לחיים קולקטיביים בארץ ישראל, יוכל להתקיים רק תוך שותפות מלאה עם הפלסטינים במדינת ישראל, ועל בסיס אזרחות משותפת ושוויון מוחלט על הפלסטינים במדינת ישראל, ועל בסיס אזרחות משותפת ושוויון מוחלט עמם, כך שכל אפליה כלפיהם תיחשב מניה וביה כחטא לציונות עצמה" (דיכטר, 2014: 97). גם כתיבתו של הפילוסוף הפוליטי חיים גנז היא דוגמה מובהקת בהיבט זה. בספרו *ציונות שוויונית* כותב גנז כי זכותם של היהודים להגדרה עצמית בארץ נגזרת מזכותן השווה של אומות מולדת להגדרה עצמית במולדתן. כשלעצמה, מוסיף גנז, "לא יכולה זכות זו להקנות ליהודים יתרונות כלשהם על פני הערבים" (גנז, 2014: 94).

חלק שני: התוספות של ר' בנימין לרה־ציונות

הרה־ציונות שצורף מחלץ מכתביו של ר' בנימין הולכת מעבר למאפיינים הללו באמצעות הוספת שלושה היבטים חשובים. לכן, מדובר כנראה בגרסה המשוכללת והמקיפה ביותר של מחשבה רה־ציונית. ראשית, היא מבטאת זרם היסטורי של ציונות "שוויונית", שלא בהתעלם מנקודות המבט המקומיות, הערביות־פלסטיניות והילידיות. שנית, הרה־ציונות

של ר' בנימין יוצאת נגד האתוס של "וילה בג'ונגל"; כלומר, נגד ה"מערוב" האוריינטליסטי של הציונות ותפיסתה כחוד חנית של המערב, או סכר בפני עליית האומה הערבית או האסלאמאית המאוחדת. ה"ציונות זו, אפוא, מבקשת להחליף את "תודעת האירוויזיון" ב"תודעת מזרח תיכון".

התוספת השלישית היא המרכזית, והיא עוסקת בנוסחת ילדות המוצעת למתיישב היהודי, והכוללת ארבעה רכיבים. בפולמוס ידוע בקרב חוקרים בתחום, החוקר האוגנדי מוחמד ממדאני והמשפטן הפלסטיני הבכיר ראיף זריק התפלמסו בשאלה מתי הופך מתיישב ליליד? זריק השיב כי הוא הופך לאזרח, ולעולם לא ליליד (Zriek, 2016), ואילו ממדאני טען כי המתיישב הופך ליליד עם כינון קהילה פוליטית וסדר פוליטי שוויוניים המכילים אותו ואת היליד (Mamdani, 1998; 2020) – ראו עמדה דומה אצל (Busbridge, 2018). צורף מאתר אצל ר' בנימין תשובה שלישית לגבי סוגיה זו. הנוסחה הילידית, או "המיילדת" (שהופכת מתיישב ליליד), והדה-קולוניאלית שמאבחן צורף אצל ר' בנימין, היא ניסוח נגדי של ה"ילידות" הציונית-המיינסטרימית. זו מקבלת ביטוי באמצעות שלושה מישורים עיקריים; ראשית, הילידות אינה חזרה לארץ המקראית, אלא חזרה לארץ כפי שהיא בהווה, כאשר התפיסה הזו גם מאפשרת לא לזהות ב"ילידות" קיום נגדי ל"גלות", אלא לזהות קשרים בין המסורות היהודיות הדיאספוריות לקיום הפלסטיני כקשר משותף בהווה.

המישור השני הוא הגיאוגרפי, ואשר לפיו הילידות היהודית מנוסחת לא דרך כינון מרחבים יהודיים נפרדים שמבוססים גם על נישול, אלא דרך השתלבות במארג אזורי עירוני (ולעיתים גם כפרי) משותף. זו אפוא קריאה לציונות שיוצאת חוצץ נגד נבדלות מרחבית, אפילו אם היא מאפשרת הכרה במובחנות ובייחוד לאומי. המישור השלישי הוא שפתי-תרבותי; כלומר, יציאה נגד התביעה הציונית לחדל-לשוניות, וראייה בקיום הדו-לשוני "קשר של קיימא אל הארץ" (עמ' 233). המישור הרביעי והאחרון הוא התפיסה שהמרחב המסוכסך הוא מולדת משותפת, שהאומות בה אינן ניתנות להפרדה, והיא עצמה אינה ניתנת לחלוקה [החלוקה תסבך את היהודים ואת הערבים בהכרח במאבק איום אשר לא יביא ניצחון לשום צד, ואולם יביא בעטיו חרבן והרס לשני הצדדים גם יחד" (עמ' 234)].

חלק שלישי: השותף הפלסטיני

חלק ניכר מהדה-ציונים מבקשים שיחה עם מי שהם תופסים כאומה-עמיתה (co-nation) – הפלסטינים, והיכן הם בנידון? כידוע, הפלסטינים לא התרשמו מ"הפוסט-ציונות". כפי שאבחן זאת אורי רם, "אפשר היה לצפות כי הפלסטינים הישראליים יהיו דוברים נמרצים של הגישה הפוסט-ציונית הפוסט-קולוניאלית בישראל. אך אין זה כך. בדרך

כלל ההתנגדות של הפלסטינים לדיכויים ולאפלייתם אינה נעשית מן הזווית של השיח הפוסטי המרקד באקרו־בטיות להיות בפנים ולהיות בחוץ. התנגדות זאת שרויה רובה ככולה בשלב של 'מאבק לאומי' (או לאומי דתי) בעל מאפיינים מהותיים, ולפיכך תופסת את עצמה כקטגוריה חיצונית לחברה הישראלית" (רם, 2005: 826). לכן, אין זה מפתיע ששום פלסטיני לא הצטרף לעתירה שהולידה את פרשת אורנן הנזכרת לעיל, שביקשה הכרה בלאום ישראלי, ואף לא יזם אחת כזו לפניה או אחריה. הישראליות כמושא הזדהות יתומה מהצד הפלסטיני שבישראל, ולא רק מהצד היהודי-ציוני. בפרשת אורנן זיהה בית המשפט העליון יתמות זו, ואף ניצל אותה כדי להצדיק את פסיקתו. כך פסק באותה פרשה ובעניין זה השופט חנן מלצר: "ככל שמדובר בכני הלאומים השונים החיים בישראל – בשלב זה אין מקום 'לאחד' את הלאומים הנפרדים ולקבצם משפטית ב'לאום ישראלי' חדש וכוללני, שכן הדבר נוגד הן את אופייה היהודי של המדינה והן את אופייה הדמוקרטי (לגבי כל הלאומים המצויים בארצנו, לרבות הלאום היהודי)" (סע' 12 (א), עמ' 33 לפסה"ד).

אלא שטרם אפשר להצביע על עמדה פלסטינית מגובשת וברורה כלפי הרה-ציונות והרה-ציונים. באופן צפוי וטבעי, מבחינת הפלסטינים הציונות היא מה שהציונים עושים, והם ממייטים עליהם סבל, דיכוי והשפלה כבר קרוב לשמונים שנה. בכל זאת, אי-אפשר להגיד שהפלסטינים אדישים לגמרי להתפתחות המחשבה הרה-ציונית. אם להרחיב מעט את היריעה, אחד המאפיינים הייחודיים של הסכסוך הפלסטיני-ישראלי הוא שהסכסוך כולל מחלוקת גם על זהות הצד לפיוס האפשרי המדומיין. שני הצדדים, בהעמדה רלציונית ולא בהשוואה סימטרית, מדמיינים פיוס שלא עם הצד שבו הם מכירים צד בסכסוך. כלומר, שני הצדדים מחזיקים בעמדה שלפיה פיוס מחייב שינוי במערך ההזדהות והשיוך הקטגוריאלי של הצד האחר, ולא רק שינוי המשמעותיות והתכנים, לרבות המערכים האתיים שלהם. כיוון שמבחינתם הציונות היא אידיאולוגיה וולונטרית בעיקר, ולא רק זהות לאומית הנתפסת כפרימורדיאלית, ומשום שמבחינתם הציונות היא מה שהציונים עושים – כאמור, תסמין זה מאפיין את הפלסטינים אף יותר מאשר את היהודים-הישראלים. כלומר, הפלסטינים, מבלי להניח מונליות אלא רק להצביע על תופעה צפה, מבינים ומכירים שהסכסוך שלהם הוא עם יהודים ציונים, אבל הם מבקשים להתפייס עם הפוסט-ציונים או עם האנטי-ציונים.

לאחרונה, ורק לדוגמה, פרסם מדען החברה הפלסטיני הבכיר נרים רוחאנא מאמר תחת הכותרת *Daring to Imagine: A Future Without Zionism* (Rouhana, 2023). תזה זו של רוחאנא, יש להדגיש, מוצעת במסגרת דמיון ומתווה של פיוס עם הקולקטיב היהודי בפלסטין/ארץ ישראל, הכולל אף הכרה בדו־לאומיות של המרחב המסוכסך. רוצה לומר, מבחינת רוחאנא לא מדובר בהצעה מתנגחת, אלא אחת מתפייסת. גם עזמי בשארה, מבכירי האינטלקטואלים הפלסטינים, שלל את האופציה הרה-ציונית בספרו

הציע מדינה דו-לאומית והכרה בקיום יהודי בפלסטין, הוא שלל קיום יהודי ציוני, וסָתם, אומנם רק באופן משתמע, את הגולל על האפשרות ליציקת משמעות חדשה בקטגוריה ובפרקטיקה הציונית.

במסגרת ספרו *אזרחות ופטריוטיות – חזון לפלסטינים אזרחי ישראל*, שראה אור ב-2023, עודה – איש חד"ש – ביקר בחריפות נטייה פוליטית זו, ותיאר אותה במילים אלה: "מי שאין לו ביטחון ביציבות השיוך הלאומי שלו ובעמדותיו הצודקות, אז אפשר להבין את בחירתו להישאר באזור הנוחות בו הוא מטפח ומחזק את שיוכו וביטחונו ברעיונותיו וצדקת דרכו, ובו הוא ממשיך לבוא בסיג ושיח רק עם היהודים המסכימים אתו באופן מלא מקרב היהודים האנטי-ציונים" (עודה, 2023: 98; תרגום שלי, הדגשות נוספות). בספרו העמיד עודה את השאלה אם ציוני המאמין בשלום ושוויון יכול להיות שותף למאבק הפלסטיני, ותשובתו הייתה חיובית, גם אם מהוססת. אלא שזו רחוקה להיות מעמדה מיינסטרימית בקרב הפלסטינים, ונראה שאף עודה לא הצליח לשכנע את מפלגתו בעמדה זו.

צורך מבין כנראה את הקושי לשכנע את הפלסטינים להטות אוזן לאופציות הטמונות ברה-ציונות של ר' בנימין, ואולי דווקא בשל כך הוא בוחר לסיים את ספרו תוך הישענות על המשפטן הפלסטיני זריק, הגורס כי על הפלסטיני להיות אקטיבי ברה-קולוניזציה של הציונות והציונים, או כפי שניסח זאת זריק במקום אחר – בחילוף "הבשר הלאומי מהעצם הקולוניאלי" (זריק, 2018).

לסיכום, במבט לאחור, ומבחינת ייצור הידע ההיסטורי, ייתכן שספרו של צורך יסמן את נקודת המפנה בהתגבשות הזרם הרה-ציוני או התזה הרה-ציונית.

רשימת המקורות

- אשרוב א' וצורך א' (2019). לא בארץ הצבי בלבד. הזמן הזה.
 בנבנשתי, מ' (2012). חלום הצבר הלבן – אוטוביוגרפיה של התפכחות. הוצאת כתר.
 גנן, ח' (2013). ציונות שווינונית: מסה על המעמד המוסרי של מדינת היהודים. מולד.
 דגני א' (2019). הצעה להרחבת גבולותיה המושגיים של הציונות. הזמן הזה.
 דיכטר, ש' (2014). מבעד לכוונות טובות: מתווה לחיים משותפים של יהודים וערבים בישראל. הקיבוץ המאוחד.
 יונאי, י' (2018). מיהו השמאל הציוני שישתף פעולה עם הפלסטינים בישראל? בתוך: א' פאחורי (עורך), *בריתות בהישג יד: המקרה של המיעוט הערבי הפלסטיני בישראל*, גיליון 1, אוגוסט.
 לביא, ש' (2018). אחרית דבר: תיאוריה וביקורת – לקראת מפנה? תיאוריה וביקורת 50: 553-563.
 סמוחה, ס' (2017). ישראליות משותפת מתוחמת. בתוך: א' מינץ, עורך, *ישראליות משותפת*. ע"א 8573/08 אורנג' נ' משרד הפנים (פורסם בנבו, 15.7.2008).
 עודה א', אל ווטניה ואל מווסנה – רואיא לתג'דיד אל – מאשוען א-סיאסי ללפלסטיניין פי איסראאיל, 2023, מכתבת כול שאי.א.

- ראיף ז' (2018, 21 ביולי). "לאומית וקולוניאלית", **הארץ**.
 רם, א' (2005). פוסט ציונות: העשור הראשון – סוציולוגיה של ערעור על הגמוניה לאומית, בתוך: א' בראלי עורך, **חברה וכלכלה בישראל**, ב', אוניברסיטת בן־גוריון בנגב קריית שדה בוקר, עמ' 803–854.
 Bishara, A. (2022). *Palestine: Matters of truth and justice*. Hurst Publishers.
 Busbridge, R. (2018). Israel-Palestine and the Settler Colonial 'Turn': From Interpretation to Decolonization. *Theory, Culture & Society* 35(1): 91–115.
 Mamdani, M. (1998). Citizen and Subject. *Contemporary Africa and the Legacy of Late Colonialism*.
 Mamdani, M. (2020). *Neither Settler nor Native*. Harvard University Press.
 Rouhana, N. N. (2023). Daring to Imagine: A Future Without Zionism. *State Crime Journal* 12(2): 279–303.
 Wimmer, A. (2008). The Making and Unmaking of Ethnic Boundaries: A Multilevel Process Theory. *American Journal of Sociology* 113(4): 970–1022.
 Zreik, R. (2016). When Does a Settler Become a Native? (With Apologies to Mamdani). *Constellations: An International Journal of Critical & Democratic Theory* 23(3).

הערות

- 1 פסק הדין הוא למעשה אשרור של הלכה קודמת בפרשת טימריץ משנות ה־70 (ורדוק: פס' 27 לפסה"ד)